

ISSN: 2774-0390 (Online)

วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
Journal of Management Science Sakon Nakhon Rajabhat University
Homepage: <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/JMSSNRU>
E-mail: jmssnr@gmail.com

การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนด้วยกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ Developing media literacy skills of children and youth through the process of creative communication

ธีรนันท์ ชันดี^{1*}

Theeranan Khantee^{1*}

¹สาขาวิชาสื่อดิจิทัลคอนเทนต์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

¹Department of Digital Content Media, Faculty of Liberal Arts, Kalasin University

Corresponding author's e-mail: theeranan.kh@ksu.ac.th^{1}

Received: July 3, 2024

Revised: August 3, 2024

Accepted: August 10, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์และถอดบทเรียนการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ 2) เพื่อพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายสองกลุ่ม ได้แก่ 1) เด็กนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนบ้านนาบอน ตำบลนาบอน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 50 คน 2) นักศึกษาแกนนำมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ที่จัดกระบวนการจำนวน 20 คน จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน ได้แก่ 1) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย (1) ความรู้ความเข้าใจของแกนนำ (2) การมีจิตอาสา (3) การออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่กำลังศึกษา (4) การอบรมแกนนำก่อนทำกิจกรรมในพื้นที่ (5) การมีระบบพี่เลี้ยงและที่ปรึกษา (6) การวางแผนงาน 2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย (1) ชุมชนให้ความร่วมมือและมีความเข้มแข็ง (2) กลุ่มเป้าหมายมีความกระตือรือร้น (3) มีหน่วยงานภาคีเครือข่ายสนับสนุน (4) มีสถาบันการศึกษาให้การสนับสนุน สำหรับบทเรียนการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ พบบทเรียนที่สำคัญ ดังนี้ 1) เกิดเครื่องมือหรือกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์เพื่อจัดกระบวนการรู้เท่าทันสื่อในเด็กและเยาวชน 2) เกิดการพัฒนาทักษะการทำงานของเด็กและเยาวชน 3) เกิดการพัฒนาทักษะและความรู้การรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน 4) เกิดทักษะการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ

คำสำคัญ: กระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์, การรู้เท่าทันสื่อ, เด็กและเยาวชน

Abstract

The purposes of this research aimed at studying the factors that affected the creative communication process and extracted the lessons learned from it and it focused on enhancing the media literacy skills of children and youth residing in rural areas of Kalasin Province. The researcher collected data from the workshops, qualitative research, participatory observation and focus group with two target groups namely 1) 50 secondary students in grades 1–3, Ban Nabon School Nabon Kamuang District, Kalasin Province, 2) The process was organized by 20 leading students from Kalasin University. The study found that the creative communication process of children and teenagers was affected by two types of factors: 1) internal factors that include (1) the leaders' knowledge and understanding, (2) the presence of volunteers, (3) the design of activities that were in line with the curriculum being studied, (4) the leaders' training before they do activities in the area, (5) the presence of mentors and (6) the planning of events. 2) external factors that include (1) community's cooperative and strong, (2) the target group's enthusiasm, (3) the support of network partners, and (4) the support of educational institutions. The lessons of creative communication process found as the following important lessons: 1) create innovative communication tools or processes to streamline the media literacy process in children and youth, 2) develop work skills of children and youth, 3) develop skills and knowledge of media literacy among children and youth and 4) develop creative media production skills to disseminate to the public.

Keywords: creative communication process, media literacy, children and youth

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีทางการสื่อสารในปัจจุบัน ทำให้เกิดภาวะความปั่นป่วนในวงการการสื่อสาร (media disruptive) หรือทำให้ระบบนิเวศสื่อ (media ecology) มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ที่สำคัญเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ถูกนำมาใช้ในการผลิตสื่อมากขึ้น ส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา และการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะปัญหาที่ตามมาของสื่อ ทั้งการนำมาสร้างความแตกแยก การสร้างข้อมูลเท็จ และการโฆษณาชวนเชื่อ (Christ & De Abreu, 2020) รวมไปถึงสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ เกม หรือแอปพลิเคชันต่าง ๆ การบริโภคสื่อที่หลากหลายที่สามารถเข้าถึงได้แบบทุกที่ทุกเวลาส่งผลกระทบต่อทั้งทางบวกและทางลบต่อเด็กและเยาวชน

การบริโภคสื่ออย่างไม่รู้เท่าทันไม่เพียงส่งผลกระทบต่ออันตรายต่อตัวบุคคลตามมาเท่านั้น ยังส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมทางสังคมจากในอดีตที่เคยเป็นชุมชนพึ่งพาอาศัยกัน รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิม แต่นับวันกลับกำลังถูกทำลายลง ที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง คือ กลุ่มของเด็กและเยาวชนที่กำลังหลงเทคโนโลยี สัมผัสเหงาและอัตลักษณ์ของตนเอง มีการเปิดรับสื่อใหม่ ๆ อย่างไม่รู้เท่าทัน ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง รวมถึงการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นอันตราย (ลักษณะมีคางลาภ และคณะ, 2561) หากปล่อยไว้เช่นนี้ จะยิ่งทำให้ความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมเลือนหายไป กลายเป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ ขาดความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน การรู้เท่าทันสื่อจึงมีความสำคัญอย่างมากในยุคของเทคโนโลยีการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งยังเป็นการเพิ่มพลังความสามารถในการเรียนรู้ การเลือกรับ และใช้ประโยชน์จากสื่อในทางสร้างสรรค์ต่อเด็กและเยาวชน ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสื่อโดยง่าย รู้จักหลีกเลี่ยงการระงอกจากสื่อมาใช้ประโยชน์ต่อการเรียนรู้และการดำรงชีวิต ดังนั้น

เด็กและเยาวชนที่ใช้ชีวิตอยู่ในยุคที่เต็มไปด้วยสื่อที่หลากหลายจึงต้องมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ (ชโรชนีชัย ชัยมินทร์, 2566) การจัดการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ (creative communication) เป็นอีกหนึ่งเครื่องมือในการนำมาพัฒนาเด็กและเยาวชน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วม การสร้างสรรค์ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การใช้กระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์มาใช้ในการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนอย่างยั่งยืน (อังคณา พรหมรักษา, 2561)

การจัดการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์โดยใช้พลังเด็กและเยาวชนเป็นตัวขับเคลื่อนด้วยการจัดค่ายเยาวชน โดยใช้กระบวนการผลิตภาพยนตร์สั้นมาเป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมและเรียนรู้ชุมชน ทำให้นักศึกษาซึ่งเป็นแกนนำในการจัดการกระบวนการรวมทั้งเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่จัดโครงการได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง เนื่องจากกระบวนการการทำภาพยนตร์สั้นเป็นเครื่องมือในการเล่าเรื่องในชุมชนของ การที่เด็กและเยาวชนได้สะท้อนเรื่องราวทั้งในด้านลบและด้านบวกของชุมชนผ่านกระบวนการสื่อสาร เป็นการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อไปสู่การเป็นพลเมืองประชาธิปไตยเท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล ที่เด็กและเยาวชนสามารถผลิตสื่อสร้างสรรค์ เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมได้ (พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์, 2565)

จากการจัดกิจกรรมในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์พบว่ากระบวนการดังกล่าวได้สร้างความตระหนักรู้ในด้านวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการต่อยอดโดยการนำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตภาพยนตร์สั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เกิดการสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดแก่ชุมชนและตนเอง อย่างไรก็ตามจากการจัดการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ที่ผ่านมายังมีองค์ความรู้ที่จำเป็นต้องการมีศึกษาวิจัยและถอดบทเรียนการทำงาน เพื่อที่จะได้เป็นแนวทางในการนำไปพัฒนาการทำงาน หรือนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ยื่น ๆ ที่มีบริบทแตกต่างกัน การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อมุ่งถอดบทเรียนองค์ความรู้ในการพัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อถอดบทเรียนการจัดการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยในครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information Digital Literacy: MIDL)

โตมร อภิวันทนากร วิทยาการกระบวนการที่มีความเชี่ยวชาญในการฝึกอบรมทักษะ MIDL กล่าวว่า สมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และ ดิจิทัล ได้แก่ การเข้าถึง (access) การวิเคราะห์ (analyze) การสร้างสรรค์ (create) และการลงมือทำ (act) กล่าวคือ ขั้นตอนการเข้าถึงความรู้ เชื่อมโยงกับสมรรถนะการสืบสอบข้อมูล (inquiry) หมายถึง การมีทักษะในการสืบค้นได้ข้อมูลหลากหลาย ตรวจสอบข้อมูลรอบด้าน วิเคราะห์หมุมมอง นัยยะ สิ่งแอบแฝง ในเนื้อหา แปล ความหมายผลกระทบระดับต่าง ๆ เรียบเรียงและสรุปข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ และการประเมินสัมพันธ์กับสมรรถนะเรื่องการคิดวิพากษ์และสื่อสาร ความคิดเห็น อันประกอบด้วยทักษะในการวิเคราะห์หมุมมอง นัยยะสิ่งแอบแฝง ในเนื้อหา แปลความหมายผลกระทบระดับต่าง ๆ วิเคราะห์เชิงบริบททั้งโครงสร้างและวัฒนธรรม สื่อสารแสดงความคิดเห็นอย่างใช้เหตุผล และตั้งคำถาม เชิงวิพากษ์ได้ และในขั้นตอนการลงมือทำ เชื่อมโยงกับ

สมรรถนะในการเป็น ผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประกอบด้วยทักษะต่าง ๆ ได้แก่ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การบริหารจัดการ การควมยืดหยุ่นและสร้างสรรค์ รวมทั้งกระบวนการผลิตสื่อ (โลภิตา วีรกุลเทวัญ, 2563)

การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล มีแนวคิดหลัก ดังนี้

1. การเข้าถึง (access) เป็นความสามารถในการค้นหาและเข้าถึงข้อมูลและสื่อต่าง ๆ โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ
2. การวิเคราะห์และประเมินผล (analyze and evaluate) เป็นความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินข้อมูลและสื่อ โดยพิจารณาถึงความน่าเชื่อถือ แหล่งที่มาและเจตนาของผู้ผลิตสื่อ
3. การสร้างเนื้อหาและการแสดงออก (create and communicate) เป็นความสามารถในการสร้างเนื้อหาสื่อที่มีความหมายและมีความรับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสารและเผยแพร่สื่ออย่างสร้างสรรค์
4. การรู้จักพิจารณา (critical thinking) เป็นความสามารถการคิดเชิงวิพากษ์ในการประเมินข้อมูลและสื่อที่เปิดรับ เพื่อป้องกันการหลอกลวงและการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นเท็จหรือบิดเบือน
5. การใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรมและปลอดภัย (ethical and safe use of technology) เป็นความสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีจริยธรรม ปลอดภัย และเคารพต่อสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น

2. แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (development communication)

แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (development communication) เป็นแนวคิดที่ประยุกต์ใช้ทฤษฎีด้านการสื่อสารมาใช้ในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เป็นการเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาแบบเก่า ๆ ที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์การทำสังคมให้ทันสมัย” (modernistic paradigm) ที่ให้รัฐมีบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนาและถ่ายทอดไปยังประชาชนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะประชาชนในชนบทที่ล้าหลัง แนวคิดนี้การพัฒนามีทิศทางจากบนลงล่าง (top – down approach) ทำให้การพัฒนาอาจจะยังไม่ตรงจุด จึงเกิดแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นแนวคิดลูกผสมระหว่าง “การสื่อสาร” กับ “การพัฒนา” โดยการใช้สื่อเพื่อเสริมพลังตนเอง (empowerment) ให้ประชาชนในพื้นที่เป็นผู้สะท้อนปัญหาหรือเรื่องราวของตนเอง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ หากจะพัฒนาชุมชนควรจะใช้แนวคิด “การสื่อสาร เพื่อการพัฒนา” เข้ามาช่วยให้ประชาชนสามารถใช้สื่อเพื่อเสริมพลังตนเอง และควรให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม เป็นลักษณะ “การสื่อสารเพื่อชุมชน” โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและการใช้วิธีการสื่อสารที่หลากหลายเพื่อสร้างความเข้าใจ และการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543)

การสื่อสารเพื่อพัฒนามีแนวคิดหลัก ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่เริ่มกระบวนการทำงาน ทั้งการวางแผน การออกแบบการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมนี้ทำให้ชุมชนมีความเป็นเจ้าของและร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน
2. การสื่อสารสองทาง (two-way communication) การสื่อสารเพื่อพัฒนาควรเป็นการสื่อสารแบบสองทาง ที่เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร
3. การเสริมสร้างศักยภาพ (empowerment) เป็นการใช้อำนาจสื่อสารเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถตัดสินใจและดำเนินการในการพัฒนาชุมชนของตนเอง
4. การใช้สื่อท้องถิ่นและสื่อทางเลือก (local and alternative media) การใช้อำนาจสื่อสารที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและเป็นที่ยอมรับในชุมชน เช่น วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น และสื่อดิจิทัลที่มีความทันสมัย
5. การเน้นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (behavior change communication) เป็นการใช้อำนาจสื่อสารเพื่อส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่มีผลดีต่อชุมชน ทั้งวัฒนธรรม ประเพณี สุขภาวะ เศรษฐกิจ สังคมการศึกษา และสิ่งแวดล้อม

3. แนวคิดเรื่องนิเวศสื่อ (media ecology)

คำว่า “นิเวศสื่อ” เริ่มต้นมาจากแนวคิดของกลุ่มนักวิชาการที่เสนอทฤษฎีนิเวศสื่อวิทยา (media ecology) เป็นแนวทางการศึกษาสื่อที่มีจุดเน้น 2 ประการ คือ 1) เป็นการศึกษาสื่อในฐานะเป็นสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาโครงสร้างสื่อ เนื้อหาในสื่อและผลกระทบของสื่อว่ากระทบต่อการรับรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกและการให้คุณค่าของมนุษย์อย่างไร หรือกระทบต่อความรู้สึกและพฤติกรรมคนอย่างไร 2) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบการอยู่ร่วมกันอันซับซ้อนระหว่างคนและเทคโนโลยีสื่อที่พวกเขาได้สร้างขึ้นและใช้ประโยชน์ หรืออีกนัยหนึ่ง คือระหว่างวัฒนธรรม การสื่อสารและเทคโนโลยีในบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมที่หลากหลาย (ชนัญสรารณพ ฌ อยุรยา และคณะ, 2562) นอกจากนี้นิเวศสื่อยังสอดคล้องกับทฤษฎีระบบ (system theory) ที่ผู้คิด คือ von Bertalanffy (1968) ได้นำแนวความคิดมาจากระบบชีววิทยา โดยมีหลักการและความเชื่อว่าแต่ละองค์ประกอบของระบบ มีส่วนสัมพันธ์กันหรือมีผลกระทบซึ่งกันและกัน หากมีองค์ประกอบของระบบตัวใดตัวหนึ่งเปลี่ยนไปก็จะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนขององค์ประกอบตัวอื่นด้วย

4. แนวคิดพลเมืองประชาธิปไตยเท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล

คุณลักษณะของพลเมืองประชาธิปไตยเท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล หมายถึง พลเมืองที่มีสมรรถนะในการเข้าถึง เข้าใจ วิเคราะห์ ตีความ ตรวจสอบและคิดอย่างมีวิจารณญาณสามารถประเมินประโยชน์ และโทษในการเลือกรับ ใช้ประโยชน์และสร้างสรรค์สื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจรัฐทุน สื่อ ตลอดจนบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ เป็นผู้ที่เคารพสิทธิและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่หลากหลายได้อย่างรับผิดชอบ และสามารถใช้อิสระสารสนเทศ และดิจิทัล เป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจและสร้างการเปลี่ยนแปลงในฐานะพลเมืองประชาธิปไตยยุคดิจิทัลที่กระตือรือร้น ในการมีส่วนร่วมและมุ่งเน้นความยุติธรรมทางสังคมเป็นสำคัญ (สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน และเครือข่ายการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตย, 2559) ลักษณะของพลเมืองประชาธิปไตยที่รู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล มีลักษณะสำคัญ 3 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

1. พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ มีลักษณะเป็นพลเมืองที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม จะต้องมีคุณลักษณะที่ดี ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ เคารพกฎหมาย และกติกาสังคม มีแนวปฏิบัติได้แก่ ความรับผิดชอบต่อชุมชน ตั้งใจทำงานและจ่ายภาษี ปฏิบัติตามกฎหมาย ตัวอย่างเช่น การบริจาคเลือด การร่วมจัดการขยะรีไซเคิล

2. พลเมืองที่มีส่วนร่วม มีลักษณะเป็นพลเมืองที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม จะต้องมีส่วนร่วมและเป็นผู้นำในการวางระบบ และโครงสร้างของสังคม มีแนวปฏิบัติ ได้แก่ การเป็นสมาชิกของกลุ่มองค์กรที่กระตือรือร้นและมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะพัฒนาชุมชน จัดการชุมชนให้ใส่ใจต่อสิ่งที่เป็นประโยชน์ เช่น รักษาสิ่งแวดล้อม การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เข้าใจกระบวนการทำงานของรัฐอย่างไร ทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

3. พลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคม มีลักษณะเป็นพลเมืองที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมจะต้องตั้งคำถาม และเปลี่ยนระบบหรือโครงสร้างที่เป็นอยู่ของสังคมที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม มีแนวปฏิบัติ ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ต่อโครงสร้างของสังคม นโยบาย และเศรษฐกิจ สืบค้น /ติดตาม และนำเสนอ ประเด็นที่ไม่เป็นธรรมในสังคม เข้าใจการเคลื่อนไหวทางสังคมและผลกระทบเชิงระบบที่เกิดขึ้น ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผ่านกลไกรัฐเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาของ อรรถวี งามวิทยาพงศ์ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้สู่การรู้เท่าทันสื่อ บทสำรวจสถานการณ์และก้าวต่อไป เพื่อศึกษาสถานการณ์ของการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เยาวชนรู้เท่าทันสื่อ

ตามแผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชน (สสย.) มีข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากิจกรรมของแผนงานฯ และภาคี ใน 2 มิติ ได้แก่

1. การส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมรู้เท่าทันสื่อควบคู่ไปกับการพัฒนาบริบทให้สอดคล้องสนับสนุนการแก้ไขปัญหาอย่างบูรณาการด้วย เช่น สภาพแวดล้อมในโรงเรียน การรณรงค์ระดับครอบครัวซึ่งทำได้ยากกว่า แต่ก็มีความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาช่องทางต่อไป ประเด็นนี้จำเป็นที่จะต้องหาความรู้เพิ่มเติมให้มากขึ้น

2. การพัฒนากิจกรรมอื่น ทางเลือกอื่น ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องเกี่ยวกับสื่อ แต่เป็นกิจกรรมที่สามารถทดแทนได้ใกล้เคียงกับสิ่งที่เด็กได้รับการเสพสื่อ เช่น มีความเพลิดเพลินจินตนาการ ทำท่าย มิเช่นนั้นก็ยากที่จะทดแทนสื่อได้โดยยั่งยืน โดยเฉพาะกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน มีเพื่อนมีกลุ่มหรือมีพื้นที่ของตนเอง อันเป็นไปตามธรรมชาติของวัยซึ่งต้องการได้รับการยอมรับจากเพื่อน ผู้ใหญ่และสังคม การคิดกิจกรรมในส่วนนี้จึงควรคิดในระดับปฏิบัติการ (unit of operation) เป็นกลุ่ม มากกว่าคิดกิจกรรมในระดับบุคคล เนื่องจากกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ทักษะคิด พฤติกรรมได้มาก ไม่ว่าในทางบวกหรือทางลบ

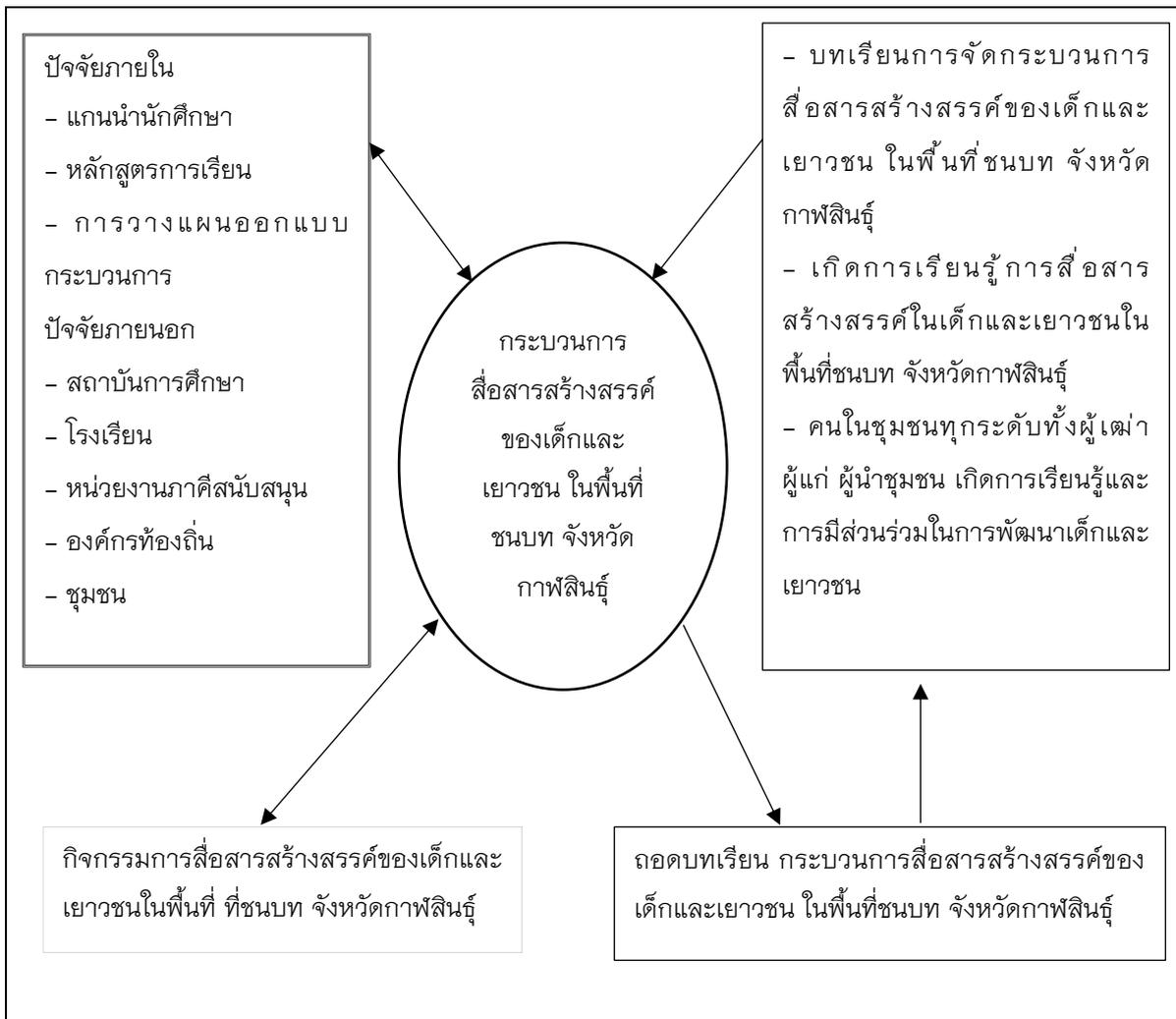
พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์ (2565) ได้ทำการศึกษา กระบวนการสร้างนักสื่อสารสร้างสรรค์ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา บนฐานทุนของชุมชน เพื่อศึกษากระบวนการสร้างนักสื่อสารสร้างสรรค์ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา บนฐานทุนของชุมชนของโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) อำเภอธวัชชัย จังหวัดศรีสะเกษ และโรงเรียนบ้านแม่แพน้อย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า การที่โรงเรียนใช้ฐานทุนของชุมชน เช่น ภูมิปัญญา ด้านการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม มาออกแบบกิจกรรม เพื่อสร้างการเรียนรู้ผ่านกระบวนการสร้างนักสื่อสารสร้างสรรค์ โดยทำการส่งเสริมทักษะชุดสมรรถนะของการสื่อสาร ประกอบด้วย ความสามารถในการเข้าถึง (access) วิเคราะห์ (analyze) ประเมิน (evaluate) สื่อสาร (communicate) ผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการสร้าง พบว่าโรงเรียนสามารถพัฒนานักเรียนให้เกิดความมั่งคั่งในสาระวิชาหลัก และสามารถบูรณาการเข้ากับทักษะเพื่อดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี ทักษะชีวิตและอาชีพ และเมื่อเกิดวิกฤตสถานการณ์โควิดจึงต้องปิดโรงเรียนทั้งสองโรงเรียนก็ยังสามารสร้างการเรียนรู้ด้วยกระบวนการดังกล่าวให้กับนักเรียนได้อย่างต่อเนื่อง

วชิรา สุวรรณวงศ์ และนิธิตา แสงสิงแก้ว (2566) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนากิจกรรมรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์สำหรับ Generation Z ของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม พบว่า กลุ่มเป้าหมายสามารถใช้สื่อในเชิงสร้างสรรค์และเข้ามาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนสังคม ด้วยการเป็นเยาวชนผู้ใช้สื่อในฐานะพลเมืองดิจิทัลของชุมชนที่มีความพร้อมในการนำทักษะรู้เท่าทันสื่อมาขยายผลให้กับครอบครัว โรงเรียน และสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ รวมถึงข้อเสนอแนะจากผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานเชิงนโยบายในการพัฒนากิจกรรม พบว่า ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมพร้อมสร้างภาคีเครือข่ายสำหรับการจัดกิจกรรมรู้เท่าทันสื่อเพื่อต่อยอดองค์ความรู้อย่างรอบด้าน โดยผลักดันให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาข่าวปลอมอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาและวิเคราะห์ถึงปัจจัย และผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน โดยมีทั้งปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลต่อการจัดกระบวนการที่ใช้องค์ความรู้ การรู้เท่าทันสื่อมาเป็นฐาน และนำกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์มาเป็นเครื่องมือการเรียนรู้เพื่อที่จะพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของเด็ก และเยาวชน

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์และถอดบทเรียนการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน โดยมีกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการแบบเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย 1) เด็กนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนบ้านนาบอน ตำบลนาบอน อำเภอดงคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 50 คน 2) นักศึกษาแกนนำมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ที่จัดกระบวนการ จากสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และสาขาวิชาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ จำนวน 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เก็บข้อมูลด้วยการการอบรมเชิงปฏิบัติการ สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participatory observation) และการสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์และถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่

ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยศึกษาการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน ในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการเยาวชนกาฬสินธุ์เฮ็ดดี ปี 3 ค่ายภาพยนตร์สั้นรู้เท่าทันสื่อ โรงเรียนบ้านนาบอน ตำบลนาบอน อำเภอดงคำมวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ช่วงระยะเวลาการจัดกิจกรรม ระหว่างเดือน สิงหาคม 2560 – กุมภาพันธ์ 2561

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การเก็บรวบรวมประกอบด้วย การเก็บข้อมูลด้วยการการอบรมเชิงปฏิบัติการ สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) เด็กนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนบ้านนาบอน ตำบลนาบอน อำเภอดงคำมวง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 50 คน 2) นักศึกษาแกนนำจากสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และสาขาวิชาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ จำนวน 20 คน โดยสร้างแนวคำถามในการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. แนวคำถามในการเก็บข้อมูลในประเด็นบทเรียนกระบวนการทำงานสื่อสารสร้างสรรค์

- 1) การทำงานให้ประสบความสำเร็จมีปัจจัยอะไรที่เข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง
- 2) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานมีอะไรบ้าง
- 3) วิธีแก้ไขปัญหาคืออย่างไร
- 4) สิ่งได้เรียนรู้อะไรบ้างในการจัดกระบวนการ
- 5) อยากจะเพิ่มเติมหรือมีแนวทางอย่างไรในการจัดกระบวนการในครั้งต่อไป

2. แนวคำถามเกี่ยวกับประเด็นการรู้เท่าทันสื่อ

- 1) สื่อมีประโยชน์อะไรบ้าง
- 2) อันตรายของสื่อในยุคปัจจุบันมีอะไรบ้าง
- 3) ทำไมต้องรู้เท่าทันสื่อ
- 4) พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในการแสดงออกผ่านสื่อมีอะไรบ้าง

ขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังต่อไปนี้

- 1) ประชุมเพื่อสร้างเครื่องมือและออกแบบเก็บข้อมูล
- 2) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์โดยการผลิตภาพยนตร์สั้น
- 3) ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม
- 4) นำข้อมูลมารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) เพื่อทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้วจะนำข้อมูลมานำเสนอแยกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์
จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่นำไปสู่ผลสำเร็จสรุปได้ ดังนี้

1.1. ปัจจัยภายใน มุ่งเน้นไปที่คณะทำงานและแกนนำในการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ สรุปได้ดังนี้

1) ความรู้ความเข้าใจของแกนนำ แกนนำในการจัดโครงการครั้งนี้เป็นนักศึกษาจากสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และสาขาวิชาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำกิจกรรม มีความรู้ความเข้าใจต่อการจัดกระบวนการ และเป้าหมายของโครงการ หากแกนนำยังไม่เข้าใจหรือลึกซึ้งในกระบวนการมากพอ โดยเฉพาะเป้าหมายเกี่ยวกับการรู้ทันทันทีซึ่งมีเนื้อหาที่ยากและซับซ้อน จะส่งผลให้การออกแบบกิจกรรมและการถ่ายทอดเนื้อหาอย่างไม่สามารถทำได้ อย่างเต็มที่

2) การมีจิตอาสาของแกนนำ การมีจิตอาสาในการทำกิจกรรมของแกนนำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กิจกรรมครั้งนี้ประสบความสำเร็จ เนื่องจากเป็นการทำงานไม่ได้คำนึงถึงผลตอบแทนที่ได้รับ ทศนคติแบบนี้เป็นต้นทุนและจุดเริ่มต้นที่ดีในการเปิดใจ และพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการทำงานพัฒนาชุมชนที่นักศึกษาแกนนำจะต้องลงไปจัดกระบวนการในพื้นที่และจะต้องพบกับปัญหาและอุปสรรคอีกจำนวนมาก

3) กิจกรรมมีความสอดคล้องกับหลักสูตรที่แกนนำกำลังศึกษา การจัดกิจกรรมครั้งนี้ เป็นการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นสิ่งที่แกนนำหลักกำลังศึกษาอยู่ คือ ด้านนิเทศศาสตร์ซึ่งส่งผลให้ การจัดกิจกรรมประสบความสำเร็จได้ง่ายมากขึ้น โดยใช้พื้นฐานความรู้ที่ศึกษามาเป็นเครื่องมือในการทำงานและนำความรู้มาถ่ายทอดต่อ ขณะเดียวกันแกนนำที่เป็นนักศึกษสาขาวิชาพัฒนาชุมชน ก็ได้นำทักษะและความรู้การลงชุมชนมาช่วยในการจัดกิจกรรมให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

4) การจัดกิจกรรมอบรมแกนนำก่อนทำกิจกรรมในพื้นที่ การที่แกนนำนักศึกษาได้มีโอกาสไปร่วมอบรมพัฒนาศักยภาพตนเองกับโครงการส่วนกลางและมีการจัดอบรมในพื้นที่มหาวิทยาลัยก่อนที่จะลงไปทำกิจกรรมในพื้นที่ทำให้แกนนำเกิดความรู้ ความเข้าใจ และที่สำคัญเกิดแรงบันดาลใจและแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น แกนนำได้มองเห็นภาพการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน เห็นเป้าหมายที่จะทำร่วมกันและที่สำคัญคือได้พบปะและแลกเปลี่ยนการทำงานกับเครือข่ายในพื้นที่อื่น ๆ

5) การมีพี่เลี้ยงและที่ปรึกษา พี่เลี้ยง และที่ปรึกษาเป็นอีกปัจจัยที่สำคัญมาก ในการทำให้กิจกรรมประสบความสำเร็จตั้งแต่การวางแผนงานเริ่มต้นจนถึงขั้นสุดท้าย โดยในทุกกระบวนการจะมีพี่เลี้ยง และอาจารย์ที่ปรึกษาคอยให้คำปรึกษา รวมถึงการแก้ไขปัญหาในบางอย่าง ส่วนการออกแบบกิจกรรมนั้นจะเป็นหน้าที่ของแกนนำที่จะต้องช่วยกัน

6) การวางแผนงาน การวางแผนที่ดีเป็นปัจจัยที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ โดยก่อนการทำงาน และลงพื้นที่ ทางคณะทำงานจะมีการประชุมเพื่อวางแผนการทำงานก่อน มีการซักซ้อมแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการจัดทำกำหนดการที่ละเอียดของหน้าที่ให้ชัดเจน ซึ่งถือเป็นเข็มทิศนำทางการทำงาน โดยเมื่อทุกคนเข้าใจภาพของงาน และระยะเวลาแต่ละกิจกรรมร่วมกันก็จะทำให้งานลดความผิดพลาดและประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าไว้ได้

1.2 ปัจจัยภายนอก สามารถสรุปได้ ดังนี้

1) ชุมชนให้ความร่วมมือและมีความเข้มแข็ง ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ คือ ชุมชนเป้าหมายที่เข้าไปจัดกิจกรรมนั้นต้องเป็นชุมชนเปิดที่ไม่ปิดกั้นตนเอง เป็นชุมชนที่เคยเปิดรับองค์กร หน่วยงานและโครงการต่าง ๆ มาแล้ว ซึ่งพร้อมที่จะสนับสนุน และส่งเสริมกิจกรรมจากภายนอกที่เข้าไปในชุมชน และโดยพื้นฐานแล้วชุมชนนี้ยังเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และมีความสามัคคีรวมทั้งมีชื่อเสียงในการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย ดังนั้นการคัดเลือกชุมชนเพื่อเข้าไปจัดกระบวนการจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานให้มีความสำเร็จมากขึ้น

2) กลุ่มเป้าหมายมีความกระตือรือร้น กลุ่มเป้าหมายหลักในพื้นที่ของการจัดอบรมในครั้งนี้ คือ เด็กนักเรียนในพื้นที่ซึ่งพบว่าทั้งตัวเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ครู ผู้บริหารโรงเรียนมีนโยบายและเห็นความสำคัญในการพัฒนาเด็กนักเรียน ซึ่งภายในโรงเรียนยังมีการรวมกลุ่มจัดตั้งในการทำกิจกรรมสร้างสรรค์อยู่ก่อนแล้ว

คือ กลุ่มนักอนุรักษ์น้อยภูพานาบอน ทำให้การประสานงานและการจัดกิจกรรมทำได้ง่ายและเด็กพร้อมใจในการเปิดรับมากขึ้น

3) มีหน่วยงานภาคีเครือข่ายคอยสนับสนุน หน่วยงานภาคีเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนงาน โดยเฉพาะบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณ และการเป็นที่ปรึกษาและจัดอบรมกระบวนการให้กับแกนนำก่อนที่จะลงไปจัดกิจกรรมในพื้นที่ ขณะเดียวกันยังช่วยหนุนเสริมพลังในการเปิดเวที และโอกาสให้แกนนำได้เรียนรู้กระบวนการทำงานและมีเครือข่ายต่างสถาบันเพิ่มมากขึ้น

4) สถาบันการศึกษาให้การสนับสนุน มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์เป็นสถาบันการศึกษาที่เข้าไปร่วมจัดกิจกรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การทำงานของแกนนำมีความราบรื่นขึ้น เพราะได้มีนโยบายส่งเสริมและเอื้ออำนวยความสะดวกในการทำงานหลายด้าน เช่น การอนุญาตจัดกิจกรรม การเดินทางไปต่างจังหวัด หากขาดการส่งเสริมและความเข้าใจที่ดีแล้วก็จะทำให้การทำงานและการประสานงานต่าง ๆ เกิดปัญหาตามมาได้ เนื่องจากสถาบันการศึกษา มีพันธกิจหนึ่งที่สำคัญ คือ การบริการวิชาการ การที่มีกิจกรรมซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภายนอกเข้ามา ทำให้สถาบันการศึกษาได้ประโยชน์ไปด้วย

2. ถอดบทเรียนการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการจัดกิจกรรมโดยการใช้กระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ค่ายหนังสือเท่าทันสื่อภายใต้โจทย์ใหญ่ คือ การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information Digital Literacy: MIDL) พบบทเรียนที่สำคัญ ดังนี้

2.1 เกิดชุดความรู้และเครื่องมือการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์

ในการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์กับเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องเลือกกิจกรรมและเครื่องมือให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยการจัดกิจกรรมครั้งนี้ได้เลือกใช้กระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ผ่านค่ายภาพยนตร์สั้น เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเป็นเครื่องมือการปลูกฝังและให้ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล โดยมีกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 1) การจัดกระบวนการผลิตภาพยนตร์สั้นรู้เท่าทันสื่อ 2) การถ่ายภาพเล่าเรื่องในชุมชน 3) การจัดกิจกรรมเล่นเกมให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ 4) การบรรยายให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อโดยแกนนำนักศึกษา

2.2 เกิดการพัฒนาแกนนำนักศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) มีทักษะการเป็นผู้นำ นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโดยเฉพาะแกนนำ ได้เกิดทักษะการเป็นผู้นำมากขึ้น เนื่องจากได้มีกระบวนการวางแผนการทำงาน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ และที่สำคัญการเป็นผู้นำในระหว่างการจัดกระบวนการค่ายที่ต้องดูแลเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม การจัดกระบวนการที่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันอย่างชัดเจนจะทำให้แกนนำได้แสดงบทบาทและความเป็นผู้นำของตนเองออกมา

2) เกิดทักษะความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา การจัดกระบวนการค่ายที่มีคนร่วมจำนวนมากจะทำให้คณะทำงานทุกคนได้เรียนรู้และฝึกการเป็นคนตรงต่อเวลา เนื่องจากในการจัดกิจกรรมมีกำหนดการที่ชัดเจนที่ทางคณะทำงานได้วางไว้ การทำงานจึงต้องยึดตามกำหนดการเป็นหลัก การฝึกทักษะตรงต่อเวลาจะเป็นสิ่งที่ติดตัวแกนนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

3) มีทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ในแต่ละครั้ง มีหลายส่วนและหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในแกนนำที่ทำงานมีหลายภาคส่วนที่เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรม เช่น นักศึกษาจากสาขาพัฒนาชุมชน ครูในโรงเรียน ผู้ปกครอง เครือข่าย องค์กรที่เข้าร่วม ดังนั้นแกนนำจึงได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่นไปในตัวด้วย

4) มีทักษะการสื่อสารและการถ่ายทอดองค์ความรู้ การจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งต้องมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันให้ชัดเจน เช่น ฝ่ายพิธีกร ฝ่ายเทคนิค ฝ่ายสนับสนุนการ เป็นต้น ซึ่งแกนนำจะต้องมีการประสานงานและสื่อสารกัน นอกจากนี้การที่จะไปสอนเด็กและเยาวชนในการทำหนังสือก็ต้องมีการวางแผน เตรียมสื่อประกอบ และองค์ความรู้ที่เหมาะสมเพียงพอเพื่อนำไปถ่ายทอดต่อ

5) มีทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นอีกหนึ่งทักษะที่แกนนำได้เรียนรู้ โดยเฉพาะในระหว่างการจัดกระบวนการทำหนังสือที่จะต้องเจอกับปัญหาหลาย ๆ ด้าน ดังนั้นทีมงานที่เสี่ยงจะต้องสามารถประเมินสถานการณ์ และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าให้ได้เพื่อให้งานเสร็จตามที่ตั้งเป้าไว้

6) เกิดเรียนรู้ข้ามศาสตร์ต่างสาขาการจัดการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ เป็นการทำงานร่วมกัน ระหว่างนักศึกษาศาสาวิชานิเทศศาสตร์ ที่มีองค์ความรู้ด้านการผลิตสื่อกับแกนนำนักศึกษาศาสาพัฒนาชุมชนที่มีองค์ความรู้ด้านการพัฒนาชุมชน ดังนั้นจึงเกิดการเรียนรู้ข้ามศาสตร์ระหว่างสาขาวิชานิเทศศาสตร์และสาขาพัฒนาชุมชน โดยนักศึกษาศาสาพัฒนาชุมชนได้เกิดเรียนรู้ทักษะการผลิตสื่อและทำสารคดี ส่วนนักศึกษาศาสาวิชานิเทศศาสตร์ได้เรียนรู้ทักษะการจัดกระบวนการและการลงชุมชน

7) เกิดการเสริมทักษะวิชาชีพมากขึ้น การจัดกระบวนการสอนน้องทำหนังสือ นอกจากจะได้ใช้ความรู้ความสามารถที่นักศึกษาได้เรียนมาแล้ว ยังเป็นการเสริมทักษะวิชาชีพอีกทางหนึ่งด้วยเนื่องจากนักศึกษาได้แสวงหาความรู้และฝึกทักษะเพิ่มเติมในกระบวนการผลิตภาพยนตร์สั้นครบทั้ง 3 ขั้นตอน ทั้งกระบวนการก่อนผลิต (pre production) กระบวนการผลิต (production) และกระบวนการหลังการผลิต (post production) ซึ่งเป็นทักษะวิชาชีพที่สำคัญเมื่อจบการศึกษาและออกไปทำงาน

2.3 เกิดการพัฒนาทักษะและความรู้เกี่ยวกับการผลิตภาพยนตร์สั้น

การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ในครั้งนี้มุ่งเน้นการส่งเสริมและพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อ โดยใช้เครื่องมือคือกระบวนการถ่ายภาพยนตร์สั้น ให้เด็กและเยาวชนผลิตภาพยนตร์สั้นที่สะท้อนการรู้เท่าทันสื่อ โดยก่อนการผลิตจะมีกิจกรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อและให้เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมนำไปเป็นโจทย์ในการผลิตภาพยนตร์สั้น ซึ่งจากการถอดบทเรียนหลังการจัดกิจกรรมพบว่าเด็กได้เรียนรู้กระบวนการผลิตภาพยนตร์สั้น ไม่ว่าจะเป็นการตัดต่อ การสร้างฉาก เทคนิคการถ่ายภาพ การเขียนบทและการแสดง และกระบวนการผลิตภาพยนตร์สั้นครบทุกขั้นตอนทั้ง กระบวนการก่อนผลิต กระบวนการผลิต และกระบวนการหลังการผลิต

2.4 เกิดการพัฒนาทักษะและความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ

จากการถอดบทเรียนหลังการจัดกิจกรรมพบว่าผู้เข้าร่วมโครงการได้รับทักษะและความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อที่หลากหลาย เข้าใจธรรมชาติของสื่อ ประโยชน์และโทษของสื่อ รวมไปถึงการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ โดยสามารถสรุปความรู้เท่าทันสื่อได้ 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ประโยชน์ของสื่อ เช่น การใช้สื่อเพื่อการศึกษาในการค้นหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร การติดตามข่าวสารบ้านเมือง การนำมาสร้างรายได้ 2) อันตรายของสื่อ เช่น การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมทางเทคโนโลยี การรับข่าวปลอม การโฆษณาเกินจริง การใช้สื่อสร้างความเกลียดชัง การกลั่นแกล้งออนไลน์ 3) ลักษณะพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในโลกออนไลน์ เช่น การใช้สื่อถ่ายภาพลามกอนาจาร การแชร์ข่าวปลอม การโฆษณาเกินจริง การโพสต์คำหยาบและความรุนแรง การปลอมแปลงบัญชีของบุคคลอื่น

โดยหลังจากการที่แกนนำนักศึกษาได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภาพยนตร์สั้นให้กับเด็กและเยาวชนแล้วจึงได้นำมาจัดกิจกรรมเพื่อถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กิจกรรมการถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์

2.5 ผลที่เกิดขึ้นต่อชุมชน

ด้านมิติของชุมชนท้องถิ่นนั้นในการจัดกระบวนการผลิตภาพยนตร์สั้น ต้องมีการลงพื้นที่และถ่ายทำในชุมชน ใช้คนในชุมชนเป็นตัวละครและสถานที่ในการถ่ายทำ ซึ่งผลที่ได้ตามมา คือ เกิดความตื่นตัวขึ้นในชุมชน ผู้นำทางความคิดเห็น และผู้นำชุมชนได้เห็นกระบวนการการทำงาน และศักยภาพของลูกหลานของตนเอง นอกจากนั้นสื่อหนังสั้นยังสามารถนำไปเผยแพร่ในชุมชนต่ออีกด้วย แม้จะไม่ได้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันหรือทันทีทันใดแต่อย่างน้อยสามารถทำให้เกิดการขับเคลื่อนพลังต่าง ๆ ในชุมชนได้ ดังนี้

- 1) คนในชุมชนทุกระดับ ทุกช่วงวัย เกิดกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- 2) คนในชุมชนมีความรักความสามัคคีและเห็นคุณค่าของชุมชนมากขึ้น
- 3) คนในชุมชนเกิดความตระหนัก ภาคภูมิใจและรักถิ่นฐานบ้านเกิดโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในพื้นที่
- 4) เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน
- 5) ชุมชนมีสื่อที่สร้างสรรค์เพื่อเผยแพร่เรื่องราวของชุมชนไปสู่สาธารณะ
- 6) เกิดชุมชน 3 ดี สื่อดี พื้นที่ดี และภูมิดี เพื่อเป็นตัวอย่างในการขยายพื้นที่ไปยังชุมชนอื่น ๆ

การอภิปรายผล

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์

การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จ.กาฬสินธุ์ โดยใช้กระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ด้วยภาพยนตร์สั้นรู้เท่าทันสื่อ ได้ใช้กิจกรรมและเครื่องมือที่หลากหลายส่งผลต่อแก่นนำนักศึกษาในการจัดกระบวนการและเด็กเยาวชนที่เข้าอบรม ใน 2 ด้าน คือ 1) ความรู้ด้านการผลิตสื่อที่สร้างสรรค์ เช่น การผลิตภาพยนตร์สั้นครบทุกขั้นตอนทั้ง กระบวนการก่อนผลิต (pre production) กระบวนการผลิต (production) และกระบวนการหลังการผลิต (post production) การถ่ายภาพเล่าเรื่องในชุมชน 2) ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล

จากการศึกษาพบว่าการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์นั้น มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการกระบวนการการทำงานที่ทำงานประสบความสำเร็จหลายปัจจัย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นปัจจัยภายนอกและภายใน เช่น การวางแผนงานที่ดี การมีจิตอาสา การที่กิจกรรมมีความสอดคล้องกับสิ่งที่นักศึกษากำลังศึกษาอยู่ รวมไปถึงการทำงานภายใต้บทบาทของสถาบันการศึกษา ทำให้การประสานงานต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีระบบและทำงานได้ง่ายขึ้น

การจัดการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ในครั้งนี้ได้มุ่งเน้นไปที่ตัวเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมอบรมเป็นหลักคือ การติดตั้งทักษะและความรู้ด้าน การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล ได้ทำให้เกิดทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ทั้งความรู้ การคิดวิเคราะห์ และการผลิตสื่อเพื่อนำไปต่อยอดและปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ใน ศตวรรษที่ 21 เด็กและเยาวชนที่ผ่านกระบวนการได้รับทั้งความรู้ ทักษะการคิดและการวิเคราะห์ สอดคล้องกับ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของการเป็นพลเมืองรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล ในแต่ละช่วงวัย โดยกลุ่มเป้าหมายที่ มาร่วมโครงการนั้นอยู่ในช่วงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ช่วงอายุประมาณ 12-15 ปี โดยนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัลมากขึ้น ทำให้เกิดการตระหนักในเบื้องต้นขึ้น เช่น การเห็นคุณค่าและเคารพในตนเองและผู้อื่น การไม่หลงเชื่อ ตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบด้านและไม่ด่วนตัดสินผู้อื่น การมีมารยาทในการใช้สื่อ และมีท่าทีในการสื่อสารผ่านสื่ออย่างเหมาะสม การเคารพในสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น และรู้จักปกป้องตนเอง ความเสี่ยงต่าง ๆ จากสื่อ ทั้งในสังคมจริงและสังคมออนไลน์ ใช้การผลิตและการเผยแพร่ สื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล อย่างรับผิดชอบเพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคม

โดยคุณลักษณะความรู้และทักษะเหล่านี้เกิดขึ้นจากการได้เข้าร่วมกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ แม้ว่าจะ ไม่ได้ครบทุกข้อตามเกณฑ์ที่ถูกจัดแบ่งไว้เนื่องจาก การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล เป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน และมีระดับความรู้ที่หลากหลาย การจะติดตั้งทักษะความรู้ต้องอาศัยเวลาและการจัดการกระบวนการที่เข้มข้น และมีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาจัดกระบวนการ นอกจากนั้นการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน และระดับพื้นฐานความรู้ความสามารถของกลุ่มเป้าหมายก็ควรมีความเหมาะสมและมีกิจกรรมที่หลากหลาย และที่สำคัญ คือ ความรู้ความสามารถของแกนนำเยาวชนที่จัดการกระบวนการ ต้องมีมากพอที่จะนำไปถ่ายทอด

2. ถอดบทเรียนการจัดการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัด กาฬสินธุ์

การจัดการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ยังสามารถพัฒนาทักษะของเด็กและเยาวชนในหลายด้าน สอดคล้อง กับผลการศึกษาของพวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์ (2565) ได้ทำการศึกษากระบวนการสร้างนักสื่อสาร สร้างสรรค์ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา บนฐานทุนของชุมชน เพื่อศึกษากระบวนการสร้างนักสื่อสาร สร้างสรรค์ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาบนฐานทุนของชุมชนของโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) อำเภอราษี ไศล จังหวัดศรีสะเกษ และโรงเรียนบ้านแม่แพน้อย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ระบุว่าผลของการจัด กระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการสร้างนักสื่อสารสร้างสรรค์บนฐานทุนของชุมชน โรงเรียนสามารถพัฒนานักเรียน ให้เกิดความรู้ในสาระวิชาหลัก และสามารถบูรณาการเข้ากับทักษะเพื่อดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ทักษะ การเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะ สารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี ทักษะชีวิตและอาชีพและเมื่อเกิดวิกฤตสถานการณ์โค วิดจนต้องปิดโรงเรียน ทั้งสองโรงเรียนก็ยังสามารถสร้างการเรียนรู้ด้วยกระบวนการดังกล่าวให้กับนักเรียนได้อย่าง ต่อเนื่อง

ขณะเดียวกันยัง พบว่า การจัดการกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน ถือเป็นกรนำเอาแนวคิด การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (development communication) มาบูรณาการในการทำงานพัฒนาชุมชนโดยการใช้สื่อ เพื่อเสริมพลังตนเอง (empowerment) ให้ประชาชนในพื้นที่เป็นผู้สะท้อนปัญหาหรือเรื่องราวของตนเองมาประยุกต์ใช้ ในการขับเคลื่อนและหนุนเสริมพลังของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะพลังของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ซึ่งถือเป็นพลัง สำคัญ

สำหรับผลที่นอกเหนือจากเป้าหมายที่ตั้งไว้ในปีที่เด่นชัดที่สุดคือการที่แกนนำเด็กและเยาวชนได้มีโอกาส เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพการทำงานของตนเองในระดับที่สูงมากขึ้น เพราะโจทย์ในการทำงานมีความยากมากขึ้น จากการจัดการกระบวนการในครั้งก่อนที่เน้นไปที่การสอนทำภาพยนตร์สั้น แต่ครั้งนี้ต้องเพิ่มเนื้อหาความรู้เท่าทันสื่อ

สอดแทรกเข้ามามากขึ้นด้วย ดังนั้นทางคณะทำงานจึงต้องมีการออกแบบกระบวนการ และกิจกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับระดับทักษะของเด็กและเยาวชนในพื้นที่มากขึ้นด้วย ขณะเดียวกันสิ่งที่เห็นเด่นชัดอีกประการคือการที่เด็กและเยาวชนนำความรู้ที่เข้าอบรมไปต่อยอดและปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง โดยการไปสร้างเพจในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเล่าเรื่องราวในชุมชนของตนเอง โดยใช้ทักษะและความรู้จากการอบรมไปเป็นเครื่องมือ เช่น การถ่ายภาพเล่าเรื่องในชุมชน ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงทักษะและความสามารถในการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ ซึ่งทักษะการผลิตสื่อสารสร้างสรรค์นี้สอดคล้องกับที่โตมร อภิวันทนากร วิทยาการกระบวนการฝึกอบรมทักษะ MIDL กล่าวว่า หนึ่งในสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล คือการที่เด็กและเยาวชนสามารถผลิตสื่อเองได้ เป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงซึ่งประกอบด้วยทักษะต่าง ๆ ได้แก่ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การบริหารจัดการ ความยืดหยุ่นและสร้างสรรค์รวมทั้งกระบวนการผลิตสื่อ (โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัย พบว่า องค์ความรู้ว่าการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media Information Digital Literacy: MIDL) ผ่านการจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ โดยใช้เครื่องมือการผลิตสื่อที่หลากหลายรูปแบบ ในลักษณะการเล่าเรื่องข้ามสื่อ (transmedia storytelling) ทั้งการผลิตภาพยนตร์สั้น การถ่ายภาพด้วยมือถือ การจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการที่เหมาะสมกับการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้กับเด็กและเยาวชน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการจัดกระบวนการนอกจากจะเข้าถึงตัวเด็กและเยาวชนได้แล้ว ยังสามารถสอดแทรกความรู้และพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้กับเด็กและเยาวชนได้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่เด็กและเยาวชนสามารถเปลี่ยนจาก ผู้รับสื่อแบบตั้งรับ (passive audience) ที่รับข้อมูลหรือเนื้อหาจากสื่อต่าง ๆ โดยไม่ค่อยมีการโต้ตอบหรือมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาเหล่านั้น ๆ เปลี่ยนมาเป็น ผู้รับสื่อแบบตื่นตัว (active audience) ที่มีการโต้ตอบและมีส่วนร่วมกับเนื้อหาสื่อที่ได้รับมากขึ้น สามารถวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ และตีความข้อมูลได้ และที่สำคัญเด็กและเยาวชนได้ยกระดับไปเป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์ด้วยการผลิตสื่อได้ ซึ่งเป็นทักษะขั้นสูง เป็นทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในการเติบโตเป็นพลเมืองรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล นอกจากนี้การจัดกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์เป็นการนำแนวทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (development communication) มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนการใช้สื่อเพื่อเสริมพลังตนเอง (empowerment) โดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารเรื่องราวและประเด็นของชุมชนออกไปสู่สาธารณะ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1) การจัดกระบวนการควรมีการเพิ่มระยะเวลาในการบรรยายหรือเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อมากขึ้น เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจ และนำไปออกแบบการผลิตภาพยนตร์สั้นได้
- 2) การจัดกระบวนการควรมีการอบรมและพัฒนาศักยภาพของแกนนำเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อให้มากขึ้นก่อนจะลงไปถ่ายทอดกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่
- 3) การจัดกระบวนการควรมีการจัดกิจกรรมโดยการขยายการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ให้มากขึ้น
- 4) การจัดกระบวนการควรมีการเปลี่ยนเครื่องมือหรือกระบวนการใหม่เนื่องจากผู้เข้าร่วมอบรมอาจเป็นกลุ่มเดิมเพื่อให้เกิดความน่าสนใจมากขึ้น

5) การจัดการกระบวนการควรรอบแบบกิจกรรมให้มีความเหมาะสมและหลากหลายตามบริบทชุมชนและความรู้ของกลุ่มเป้าหมาย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรเพิ่มการวิเคราะห์เนื้อหาและผลกระทบของตัวสื่อภาพยนตร์สั้นหลังการดำเนินกิจกรรม
- 2) ควรเพิ่มกลุ่มสำหรับการประชุมกลุ่มให้ครอบคลุมผู้มีส่วนได้เสียมากขึ้น เช่น คนในชุมชน ครู อาจารย์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ดำเนินงานภายใต้โครงการวิจัยถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบท จังหวัดกาฬสินธุ์ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ, กำจร หลุยยะพงศ์, รุจิรา สุภาษา และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ. (2543). *สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชญัญสร อรณพ ฌ อยุธยา, การดา ร่วมพุ่ม และมาโนช ชุ่มเมืองปัก. (2562). *สื่อแวดล้อมนิเวศสื่อที่ดีเพื่อส่งเสริมสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์.
- ชโรชนี ชัยมินทร์. (2566). ทักษะการรู้เท่าทันสื่อสำหรับเด็กและเยาวชนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัล. *วารสารห้องสมุดสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ*, 67(1), 21-39.
- พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์. (2565). กระบวนการสร้างนักสื่อสารสร้างสรรค์เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาบนฐานทุนของชุมชน. *วารสารการสร้างเสริมสุขภาพไทย*, 1(2), 211-217.
- ลักขมี ดงลาภ, อัปสร เสถียรทิพย์, สรานนท์ อินทนนท์ และพลินี เสริมสินสิริ. (2561). *การจัดทำ Fact sheet “ความฉลาดทางดิจิทัล” (Digital Intelligence: DQ) และการศึกษาการรังแกกันบนโลกไซเบอร์ของวัยรุ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.).
- วชิรา สุวรรณวงศ์ และนิธิดา แสงสิงแก้ว. (2566). แนวทางการพัฒนากิจกรรมรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์สำหรับ Generation Z ของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม. *วารสาร Media and Communication Inquiry*, 5(3), 1-27.
- สถาบันสื่อเด็กและเยาวชนและเครือข่ายการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตย. (2559). *กรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัลเพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตย*. ในเอกสารประกอบการประชุมโต๊ะกลม การพัฒนากรอบแนวคิดและหลักสูตร การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย 22 มิถุนายน 2559 โรงแรมแมนดาริน. กรุงเทพฯ: สถาบันสื่อเด็กและเยาวชนและเครือข่ายการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตย.
- โสภิตา วีรกุลเทวัญ. (2563). *เท่าทันสื่อ สร้างเมืองด้วยมือของทุกคน MIDL for Inclusive Cities*. กรุงเทพฯ: สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2551). *รายงานผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้สู่การเท่าทันสื่อ: บทสำรวจสถานการณ์และก้าวต่อไป*. โครงการสำรวจและสังเคราะห์สถานการณ์ของการเรียนรู้เรื่องสื่อเพื่อการรู้เท่าทันสังคมสถาบันการจัดการแบบองค์รวม, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- อังคณา พรหมรักษา. (2561). *รายงานถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาเด็กเยาวชนสู่การเป็นพลเมืองประชาธิปไตย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

Von Bertalanffy, L. (1968). *General system theory: Foundations, development, applications*. New York: George Braziller.

Christ, W. G., & De Abreu, B. S. (2020). *Media literacy in a disruptive media environment*. New York: Routledge.